

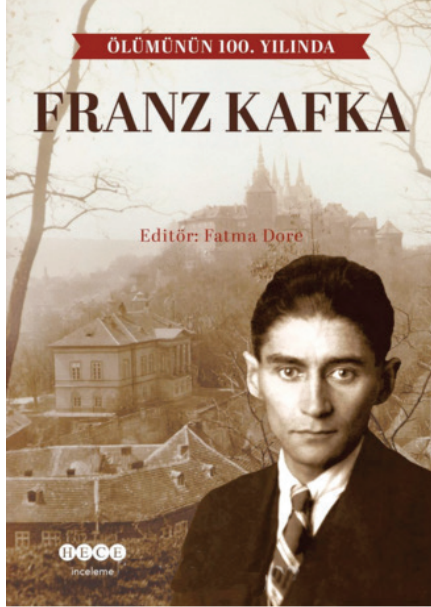
folklor/edebiyat - folklore&literature, 2024; 30(4)-120. Sayı/Issue -Güz/Fall

Kitap Tanıtımı / Book Review

Fatma Dore (Ed.) Ölümünün 100. Yılında Franz Kafka. Ankara, Hece Yayınları, 2024, 248 s.

ISBN: 978-625-396-377-4

Bedir Sala*

* Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü. Afyonkarahisar- Türkiye/ Afyon Kocatepe University Faculty of Arts and Sciences Department of Sociology. bedirsala@aku.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-6892-2664

Modern edebiyatın en önemli yazarlarından biri olan Franz Kafka (Prag, 1883-1924) okuyucular üzerinde bıraktığı derin etkisi ile hala okunmaya ve tartışılmaya devam edilmektedir. Kafka'yı bu derece kalıcı ve güncel kılan esas neden insana dair kaygı ve yabancılaşma gibi temel varoluşsal hislerle hayata tutunmaya ve anlamlandırmaya çalışan karakterlere yer vermesidir. Kafka'nın kurguladığı bu karakterler onu dönemini aşan bir yazara dönüştürmüştür. İçinde yaşadığımız modern "rasyonel" dünyanın birey için ne derece absürt, çıkışı olmayan umutsuz ve acımasız bir sahneye dönüştüğünü anlatır. Nitekim Kafka ile aynı dönemde yaşayan Alman sosyolog Max Weber (1864-1920) modern toplumdaki ilişkileri ve davranışları belirleyen bürokratik yapıyı "demir kafes" olarak nitelendirmektedir. Weber'e göre modern bürokratik yapı organize bir toplum ve verimli bir ekonomik sistem yaratıyor ancak bireyler için kısıtlayıcı ve zevksiz bir hayat sunuyor. Dolayısıyla her iki yazarın dönemin toplumsal gerçekliğine ilişkin açıklama modeli farklı olsa da kavrayışları birbirine benzemektedir.

Yaşadığı dönemde pek tanınmayan, eserlerinin çoğu da ölümünden sonra yayınlanan Kafka bugün en tanınmış ve tartışılan yazarlardan biridir. Eserleri hem popüler düzeyde hem de akademik düzeyde tartışılmaya devam etmektedir. Ayrıca Kafka, sadece edebiyatçılar için değil sosyal bilimciler için de önemli bir ilham kaynağı olmuştur. Özellikle felsefe, psikoloji ve psikanaliz çalışmalarını etkilemiştir. Nitekim Kafka ile ilgili yapılan çalışmalara, özellikle Almanca ve İngilizce literatüre bakıldığında azımsanmayacak düzeyde sosyal bilimcilerin Kafka'nın kavramları ve eserleri ile ilgilendikleri görülmektedir. Ancak Türkiye'de Kafka ile ilgilenen ve kavramlarını tartışan sosyal bilimcilerin sayısının nispeten az olduğunu vurgulamak gerekir. Bu bağlamda sosyal bilimcileri Kafka ile buluşturmak, Kafka'nın kurguladığı ama günümüz insanının da pek yabancı olmadığı bir dünyanın kapısını aralamak açısından Fatma Dore'nin editörlüğünde Kasım 2024'te Hece Yayınlarından çıkan "Ölümünün 100. Yılında Franz Kafka" adlı kitap önemli bir katkı sunmaktadır.

Kitap, "Kafka'nın Biyografisi ve Temel Eserleri, Kafka'da Din ve Modern Devlet, Edebi Bir Model Olarak Kafka" bölümlerinden ve farklı yazarların katkıda bulunduğu dokuz makaleden oluşmaktadır. İlk makalede A. Peter Dore "Franz Kafka'nın Hayatı" başlığıyla Kafka'nın biyografisini anlatmaktadır. Kafka gibi hem genç yaşta ölmüş hem de yaşadığı dönemde sosyal ilişkilerini minimize etmeye çalışmış, politik veya sosyal bir figür olmayan ve ömrünü aynı şehirde geçirmiş bir yazarın biyografisini yazmak zordur. Dore, bu zorluğun üstesinden gelerek Kafka'nın biyografisini kısa ve özlü bir şekilde yazabilmiş. Dore'nin de sık sık vurguladığı gibi Kafka'nın yaşamının merkezinde sadece yazma eylemi var. Kafka'yı olağanüstü ve girift bir anlatım gücüne ulaştıran da yazma eylemini "takıntılı bir ihtiyaç" haline getirmesidir. Dore, "edebiyata ilgi duymanın dışsal teşvikleri onu neredeyse hiç ilgilendirmiyordu, Yani para kazanmak, şöhret ya da kişisel prestij amacıyla yazmadı...yazmak onun varoluş nedeniydi" (s.36) değerlendirmesiyle yazma eyleminin Kafka'nın hayatındaki önemini açıklamaktadır.

Aynı makalede Kafka'nın hayatında bir şehir olarak Prag'ın derin tesirini vurgulayan Dore, "Prag, şaşırtıcı olmayan bir şekilde, Kafka'nın yazılarına önemli ölçüde damgasını vurur." Ancak "Prag'la olan bu güçlü özdeşleşmeye rağmen Kafka, bir Yahudi olarak doğ-

duğu ve diğer Praglı Yahudiler gibi Almanca konuşarak yetiştirildiği için bir şekilde yabancı olmaya mahkum” (s.21) olduğunu belirtir. Kafka’yı yazma eylemine yönelten, belki de en önemli dinamiklerden biri de bu mahkûmiyettir. Nitekim Tony Judit, 20. yüzyılın başlarındaki Avrupa Yahudilerini anlatırken Kafka’nın “Yahudi sıkışmışlığının ‘dehşeti’ ve Yahudi kültürünün ‘haşmeti’” arasında gidip geldiğini ifade eder (2012:35). Kafka’nın eserlerinde Yahudilik merkezi bir tema olarak yer almamış olsa bile yabancılaşma ve izolasyon gibi temalarla Kafka’nın Yahudiliđi arasında dolaylı bir ilişki kurmak mümkündür. Dore’nin makalesinde Kafka’nın şehri, mirası, babası, gençliği, yazma eylemi, çalışma hayatı, kadınları, hastalığı ve vasiyetine ilişkin özlü bir değerlendirme yapılırken Kafka’nın yaşadığı her şeyin onu bir şekilde yazıya sürüklediğini görmek mümkündür. Dolayısıyla makale bütünüyle yazma eylemine odaklanmış bir Kafka portresi çiziyor.

A. Peter Dore bir diğer makalesinde “*Dava*’daki Josef K.’nin olası suçluluğu” başlığıyla Kafka’nın en dikkat çekici eseri olan *Dava* romanını ve başkarakter Josef K.’yi inceler. Roman, modern edebiyatın temel eserlerinden biri olarak kabul edilir ve çeşitli şekillerde yorumlanabilecek çok katmanlı bir özellik taşımaktadır. Dore ise alışagelmış katmanların dışına çıkarak hem romanın farklı bir katmanla yorumlanmasının mümkün olabileceğini hem de bir romanın nasıl yorumlanabileceğine ilişkin teorik bir çerçeve sunmaktadır. Josef K., kendi hayatı ve kendi tarihi üzerindeki kontrolünü elinden alan bürokratik bir mekanizmanın içine çekilir. Bu süreçte K. umutsuzca başından geçenleri anlamaya ve kendini savunmaya çalışır. Ortalama bir okur için roman, suçsuz bir şekilde mahkûm olan K.’nin başından geçenleri anlatmaktadır. Ancak Dore, K.’nin “gerçekten suçlu olma olasılığı”nı tartışarak hem Kafka’ya hem de romana farklı bir perspektifle yaklaşılabileceğine dikkatleri çekmektedir. Dore, K.’nin masumiyetini iddia etmenin daha kolay olduğunu, bunun nedeninin de romanın anlatım tekniği ve K.’nin neyle suçlandığına ilişkin okurun bilgilendirilmemesinden kaynaklı belirsizliğe bağlamaktadır. Kafka’nın anlatım tekniğini problematize ederek ve “suçluluk” fikrinin tarihsel ve öznel olduğunu iddia ederek K.’nin suçlu olma olasılığını tartışır. Özellikle roman metnini yapısöküme uğratarak yeniden yorumlamaya çalışması makaleyi özgün kılan en önemli husustur.

Kıtapta incelenen bir diğer Kafka eseri ise Şato’dur. Eyüp Akyüz “Kafka’nın Şato’sun-daki Sis Perdesini Aralamak” başlığıyla Şato’yu Kafka’nın otorite ve bürokrasiye yönelik eleştirel yaklaşımının bir izdüşümü olarak okur. Akyüz değerlendirmesinde “çarpıcı bir otorite ve bürokrasi eleştirisi ortaya koyan Kafka, burada insanların kaderinin, iki dudak arasında çıkacak tek bir söze bağlı olduğunu” (s.83) ifade eder. Weber’in modern bürokrasiye ilişkin değerlendirmelerine de yer vererek Kafka’nın Şato’da modern bürokratik yapı karşısında insanın çaresizliğini ve bu durumun yol açtığı absürtlüğü anlattığını vurgular.

Kafka, Yahudi bir aileden ve kültürden gelmektedir. Ancak Kafka’nın bir inanç olarak Yahudiliđe ve dine karşı mesafeli olduğu da bilinmektedir. Mebrure Dođan ve Asım Yapıcı “Franz Kafka’nın Dindarlığı: ‘Bir Tapınma Biçimi olarak Yazmak’” makalesinde Kafka’nın dinle olan ilişkisini incelemektedir. Kafka’nın metaforik anlatımının dinle ilişkilendirildiği makalede kişisel yaşantısındaki ve romanlarındaki mistik yönelimleri Yahudi ezoterizmi tarafından şekillendiği iddia edilmektedir. Daha önce Peter Dore’nin,

Kafka'nın yazıya adanmış bir yaşam sürdüğüne dair yaptığı vurguyu hatırlayacak olursak, yazma eylemi Kafka için adeta dinî bir ritüel niteliği taşımaktadır. Ancak Kafka'nın mistisizmle olan ilişkisi, yalnızca dini veya ezoterik anlamda değil, esasen varoluşsal ve sembolik bir çerçevede ele alınmalıdır. Kafka, geleneksel anlamda dindar olmasa da eserleri, mistik deneyimlere ve düşüncelere yakın bir biçimde, gizemli, açıklanamaz ve sonsuz bir atmosfer taşımaktadır. Makalenin Kafka ve din arasında kurduğu ilişki yer yer tartışmalı olsa bile Kafka'nın *Dönüşüm* eserinde Gregor karakterini özellikle bir böceğe dönüştürmesi Kafka'nın babasının Doğu Yahudiliğine yönelen genç Kafka ve arkadaşlarını "pis bir böcek" olarak nitelendirmesinden kaynaklandığı ifade edilerek Yahudilik ile Kafka'nın eseri arasında sembolik bir ilişki kurulmaktadır.

Fatma Dore ise "Kafka ve Modern Devlet" bölüm başlığı altında iki makale ile katkıda bulunmaktadır. İlk makalede Kafka'nın *Poseidon* öyküsünden hareketle Karl Marx'ın kullandığı bağlamda yabancılaşmanın modern bürokrasi analizi içinde geçerli olduğunu açıklamaktadır. Fabrikada çalışan işçi ile kamu kurumunda çalışan bir memurun doğası itibariyle kapitalist sistemin koşullarına tabi olduğu için aynı kavramla analiz edilmesinin mümkün olabileceğini iddia eder. Öyküdeki Poseidon ile Kafka yaşamı arasında da benzerlik kurmaktadır. Dore'nin bir diğer makalesi ise "Hannah Arendt'in Gözünde Franz Kafka" başlığıyla Arendt'in Kafka'yı siyasal bağlamda nasıl okuduğuna ve yorumladığına odaklanmaktadır. Özellikle Arendt'in "totalitarizmin doğası"na ilişkin değerlendirmeleri ile bunun Kafka'nın eserlerindeki yansımalarını irdelemektedir. Dore'in ifadesiyle Arendt "kendisini derinden ilgilendiren konular üzerinden Kafka'yı yorumluyor. Bu nedenle Kafka'nın eserleri ile totaliter yönetimin unsurları arasında mükemmel bir uyum olması düşünülmemelidir. Yine de Arendt'in özellikle kayda değer olduğu nokta, Kafka'nın eserlerinde totaliter devletlerin işleyiş biçimini yansıtan belli unsurları tespit etmesidir" (s. 162). Arendt'in Kafka okumasını incelemek önemlidir çünkü alanları birbirinden farklı olsa bile benzer temaları tartışmaları aralarında yakın bir bağ kurmayı mümkün kılmaktadır. Nitekim Arendt, Kafka'nın çalışmalarına ilgi duymuş, Kafka'yı modern toplumun bir yorumcusu olarak görmüştür.

Kitapta ayrıca Kafka'nın edebî modeli üzerinde duran iki makale yer almaktadır. Bunlardan biri Mehmet Büyüktuncay'ın "Maurice Blanchot'un Kafka Okuması Çerçevesinde Öldürmeyen Ölüm ve Yazma Eyleminin Bir Olumsuzlama Olarak Tasarımı", diğeri ise Nilüfer İlhan'ın "Kafkaesk Bir Bürokrasinin Sarmalında Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz Romanı ile *Ben, Daniel Blake* Filmi Üzerine Bir İnceleme" adlı çalışmalarıdır. Büyüktuncay, Blanchot'un Kafka'yı varoluşsal ve felsefî boyutlarıyla inceleyen çalışmalarına odaklanmaktadır. Nitekim Blanchot, Kafka'yı dilin, edebiyatın ve insan anlayışının sınırlarıyla boğuşan çileli bir yazar olarak görmektedir. Büyüktuncay'ın ifadesi ile "çalışma kararlılığının, yazmanın çağrısına koşulsuz itaatin ve edebiyata duyduğu güvenin ötesinde bir başka gerçekliği de bulgular. Bu, Kafka'nın edebiyat çalışmasında başarısızlığın başarıya giden yolu döşediği, yazmanın benlikten ve dünyada kopuşla birlikte yazarı bir tür ölüme götürdüğü, ama aynı sebeple yazarı yaşatmaya da devam ettiği gerçeğidir" (s. 180). Kafka'nın yazma tutkusunun paradoksal bir şekilde var-

lığını korumasına ve ölümsüzleş-mesine yol açtığı üzerinde durulmaktadır. Büyüktuncay, Blanchot'nun Kafka okumasını ustalıkla inceleyerek Blanchot'un Kafka'nın kurgusal anlatısının ve kullandığı dilin radikal sorgulamasını da aktarmakta ve yorumlamaktadır. İlhan ise Kafka'nın edebi yönünün ayırt edici tarzını ifade etmek için kullanılan Kafkaesk kavramını Aziz Nesin'in *Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz* romanı ile Ken Loach'ün yönettiği 2016 yapımı *Ben, Daniel Blake* filmi ile ilişkilendirerek incelemektedir. Kafkaesk, varoluşsal korku, baskıcı bürokrasi, absürtlük ve çaresizlik duygusu ile karakterize edilen anlatıları veya deneyimleri tanımlamaktadır. İlhan, önceki yazarlar gibi bürokrasi kavramını merkeze alarak bu iki örnek üzerinden kaf-kaesk bürokrasinin, “insanın insana, insanın topluma yabancılaşmasını ve yalnızlaşmasını kaçınılmaz” (s. 228) kıldığını ifade eder.

Kitabın ilginç ve bir kadar da özgün taraflarından biri de Ecem Moran'ın “Kafka'nın Gölgesinde Prag” adlı gezi yazısına yer vermiş olmasıdır. Diğer makaleler akademik incelemelerden oluşurken, Moran Prag'ın Arnavut kaldırım sokaklarında yürürken Kafka'nın varlığını okura hissettirecek derinlikli bir anlatımla ve çizimleriyle Kafka'nın dünyasına yaklaşıyor.

Sonuç olarak Fatma Dore'nin editörlüğünü yaptığı *Ölümünün 100. Yılında Franz Kafka* adlı kitap içerdiği özgün makalelerle Türkçedeki Kafka literatürüne önemli bir katkı sunmaktadır. Çünkü Kafka'nın yaşamı ve eserleri, modern toplumun birey üzerindeki etkilerine dair derinlikli bir analiz sunmaya devam ediyor. Kitap, Kafka'yı hem edebi hem de sosyolojik perspektiflerden ele alarak okuyuculara kapsamlı bir yaklaşım sunarak Kafka'nın yaşamı, eserleri, Yahudilikle olan ilişkisi ve modern bürokrasinin işleyişine yönelik eleştirileri incelenmektedir. Farklı yazarların katkılarıyla hazırlanan bu çalışma, Kafka'nın bireyin yabancılaşmasını ve bürokrasinin absürtlüğünü tasvir eden anlatılarının, günümüz dünyasıyla olan bağlantılarını yeniden değerlendirme imkanı sunuyor. Ayrıca kitap, sadece edebi incelemelerle sınırlı kalmayıp Kafka'nın düşüncelerini sosyal bilimler ve felsefe ile ilişkilendirerek, onun mirasını daha geniş bir çerçevede anlamlandırıyor. Akademik makalelerin yanı sıra, Kafka'nın Prag'la olan bağını keşfeden gezi yazısı gibi özgün içeriklerle zenginleşen bu eser, Kafka'nın güncelliğini ve çok yönlülüğünü bir kez daha ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Judt, T. (2012). *Yirminci yüzyıl üzerine düşünceler* (N. Elhüseyini, Çev.)Yapı Kredi. Weber, M. (2021) *Sosyoloji yazıları* (T. Parla, Çev.) Metis.